

Dürer Albert származása.

A Dürer Albert személyével és művészetével foglalkozó és a XVIII. század folyamán Németországban miúgy nagyobb népszerűtűvé vált irodalomnak nálunk aránylag későn támadt visszhangja. Gróf Ráday Gedeon volt az első, kinek figyelmét Dürer magyar származásának kérdése lekötötte s aki Dürernek a *Joachim Sandrar*tól még 1675—79-ben kiadott családtörténete,¹ illetőleg az itt közzétett adatokat irodalmilag feldolgozó *Arend*,² *Doppelmayr*,³ *Knorr*,⁴ *Schöber*⁵ és mások művei alapján, mely művek nagyrészt az ő híres péceli könyvtárában is megvoltak, kétségen felül állónak tartotta a művész magyar származását. Ráday abban a meggyőződésben volt, hogy a Nürnbergbe szakadt művészes család „Dürer” neve a magyar „Szárász” családnévnek német fordítása.⁶ *Kazinczy Ferenc* azonban, kivel gróf Ráday Gedeon még 1788-ban közölte volt véleményét Dürer

¹ Teutsche Akademie der edlen Bau, Bild- und Malerey-Kunst. Nürnberg. I—II. k. 1675—79. A Dürerre vonatkozó rész I. 222—229. II. A későbbi kiadásokat felsorolja *H. W. Singer*: Versuch einer Dürer-Bibliographie. Strassburg, 1903. 27. l.

² Das gedächtniss der ehren eines vollkommensten seiner und aller nachfolgenden zeiten Albrecht Dürers etc. Gosslar, 1728.

³ *Doppelmayr*: Historische Nachricht von den Nürnbergischen Mathematicis und Künstlern. Nürnberg, 1730. 135—55 és 182—190. II.

⁴ *Knorr G. W.*: Allgemeine Künstlerhistorie etc. Nürnberg, 1759. 21—30., 31—92. II. V. 6. *Singer*: i. m. 26—27. l.

⁵ Albrecht Dürers, eines des grössesten Meister und Künstler seiner Zeit. Leipzig und Schlezj, 1769. 5—6. l. *Arend* és *Schöber* műveire l. *Eötvös Lajos* cikkét, *Századok*. 1871. 655. l. *Murr Kristóf* folyóiratát (*Journal z. Kunstgeschichte* etc. Nürnberg, 1775—88.), mely részletesen foglalkozik a Dürer-családdal. Ismertetette *Eötvös Lajos* a *Századok* 1871. 352—54. II.

⁶ *Annalen der Literatur und Kunst* etc. Wien, 1812. IV. 122. l. Jegyzetben, *Kazinczy Ferenc* 1812. május 15-i levele *Rumy Károly*hoz, *Kazinczy levelezése*. IX. (1899) 464. l.

származásáról, s aki ennek latása alatt a kérdéssel maga is behatóan foglalkozott, csak annyit volt hajlandó elfogadni, hogy Dürer magyarországi származású volt ugyan, de maga már nem volt magyar.¹ Ugyanezen elvi állásponton volt később *gróf Teleki Sámuel* is, aki azonban azt vallotta, hogy „az érdekeit művészek elei nyilván őstörzsiökös magyarok voltak és eredetüképen vagy Döry vagy Száraz, vagy más ily hangzású nevet viseltek”.²

Gróf Káday Geórgy, illetőleg gróf Teleki Sámuel névmagyaroztatát utóbb *Pannoni Theureuck József*,³ *Toldy Ferenc*,⁴ sőt Békés vármegye első monografusa, *Huan Lajos* is átvette.⁵ Innen van az, hogy midőn 1871-ben a Magyar Történelmi Társulat tüzetesen kezdett foglalkozni Dürer Albert származásának kérdésével, s *Cséplő Péter* történetírót a nagyváradi egyházi levéltárakban végzendő kutatásokra felhívta, Cséplő Péter kutatásainak súlypontját arra helyezte, hogy egy Száraz nevű családnak Váradon való létezését a XV. század folyamán, okleveles adatokkal igazolja, ami sikerült ugyan neki,⁶ anélkül azonban, hogy ezzel a származás kérdését érdemi módon megvilágította volna.

Ezek előrehozatása után önként fölmerül az a kérdés, hogy milyen források szolgáltak ez ellentétes vélemények és általában a Dürer-kérdés alapjául? A Dürer-kutatás anyagát a Dürer Albert fogalmazásában fennmaradt ú. n. *Familienchronik*ből meríti; a származás kérdésére vonatkozólag ez az egyetlen forrás, megérthető tehát, hogy ennek úgyszólván minden egyes adata és kifejezése kritika tárgyává tétetett. A *Familienchronik* bennünket érdeklő részlete magyar fordításban így hangzik:

„Dürer Albert, az idősebb, nemesi családból született Magyarországon, egy *Eulas* nevű faluban, mely falu a Váradtól délre 8 mérföldnyire eső Gyula nevű városkának közvetlen közelében feküdt. Nemzetisége állattenyész-tésből élt. De nagyatyám, kit *Dürer Antal*nak hívtak.

¹ Kazinczy Ferenc id. levele. U. o. 1812 június 23-i lev. U. o. IX. 509. l.

² Tudományos Gyűjtemény, 1828. IV. 6. l. jegyzet.

³ V. ö. Eötvös Lajos cikkével. Századok, 1871. 658. l.

⁴ A magyar nemzeti irodalom története. Pest, 1862. II. 19. l.

⁵ Békés vármegye hajdona, I. k. Pest, 1870. 111. l.

⁶ V. ö. Századok, 1871. 659 és 1872. 64. l.

gyermekkorában az előbb említett Gyula nevű városkába került egy aranyműveshez, akinél ezt a mesterséget kitanulta, azután meg is nősült, feleségül vevén egy *Erzsébet* nevű hajadont, kitől egy leány, *Katalin* és három fiú származott. A legidősebb fiú, *Dürer Albert* volt az én édesatyám, aki szintén aranyműves lett, s aki tisztalelkű művész volt. A második fiút *Lászlónak* hívták, ez szíjgyártó lett. Ez utóbbinak fia, *Dürer Miklós*, unokaöccsem, aki most Kölnben él, s akit ott *Magyar Miklós*nak neveznek; ez is aranyműves s mesterségét itt Nürnbergben tanulta atyám mellett. A harmadik fiú neve *János* volt, kit nagyatyám taníttatott s aki utóbb Váradon plébános lett, s ott is élt több mint 30 esztendőig. Az én édesatyám, *Dürer Albert*, később Németországba ment, huzamosabb ideig tartózkodott Németalföldön a nagy mestereknél, s végül Nürnbergbe jött Kr. születése után 1455 június 25-én, Szent Eligius napján. Ugyanaznap tartotta *Pirkheimer Fulöp* az ő lakodalmát a várban s a nagy hársfák alatt fényes táncmulatság folyt. Édesatyám azután az öreg *Holper Jeromos*nál, későbbi nagyapámnál, szolgált hosszú ideig, egészen addig, míg 1467-et nem szánláltak Krisztus után. Akkor az ő esinos és derék leányát, a 15 éves *Borbálát*, hozzáadták feleségül; a lakodalmat Szent Vitus nap előtt nyolc nappal tartották meg.⁶¹

Ebből az előadásból, melynek hitelességéhez nem fér kétség, a *Dürerrel foglalkozó német tudomány az alábbi következtetéseket vonta le:*

Dürer Albert családja *német* származású volt: ezt igazolja a művész nevén kívül elsősorban az *Eytas* szó, Dürer nagyatyja születéshelyének neve, mely helység, „mint már a név is mutatja, idegen, valószínűleg német telepítés volt, Nagyvárad közelében“.⁶² A német származás mellett szól az is, hogy idősebb Dürer Albert fiatal

⁶¹ *Lange-Fuhse* szövegkiadása után: Dürers schriftlicher Nachlass, Halle, 1893. 3-4. II. Magyar fordítása Századok, 1871. 655-56. *Haas L.*: Dürer Albert családi nevééről stb. Békéscsaba, 1878. 14-15. *Szendrei J.-Szentiványi Gy.*: Magyar Képzőművészek lexikona, I. 408. l.

⁶² *A. von Eye*: Albrecht Dürers Leben etc. 1892. 15. l. *M. Thausina*: Dürers Briefe, Tagebücher etc. Wien, 1872. 202. l. U. attól: Dürer, Geschichte seines Lebens u. seiner Kunst, Leipzig, 1876. 29. l. Thausing e mű második kiadásában (Leipzig, 1884. I. 31. l.) csak annyit állít, hogy Eytas telepítés volt. Továbbá *Lange-Fuhse*: id. kiadv. 3. l. 2. jegyzet.

korában Németországban és Németalföldön hosszabb időt töltött, mert hiszen a hosszabb külföldi tartózkodás szükségképen „feltételezi a német szokások és a német nyelv ismeretét”; emellett azt is figyelembe kell venni, hogy az iparűzés és a vándorlókodv sokkal közelebb állott a német, mint a magyar természethez,¹ s hogy a XV. században „hallatlan dolog volt, hogy egy magyar nemesi család sarjai, bármily szegény családból származtak legyen is, iparos pályára lépjenek és pedig ősi lakóhelyük tözsomszédságában”.²

Mint látható, a Dürer-család német származását vitató ezen ellenvetések csak *fellelések*, melyek nincsenek történeti adatokkal alátámasztva. Vegyük ezeket sorban vizsgálat alá.

A Dürerrel foglalkozó német tudományos irodalomban a Dürer-család német származásának legfőbb érve, miként arra már hivatkoztunk is, a Familienehronikában a család ősi fészkeül megjelölt *Eytas helység neve*. „Eytas — írja Christian Meyer — annyit jelent, mint telep; ha azonban — úgymond — valamely vidéken az egységes nemzetiségű lakosság valamely helységet telepnek nevez, akkor ebből az elnevezésből idegen bevándorlásra lehet csak következtetni.”³ A kérdés ezek szerint tehát az, hogy *mi az Eytas név jelentése* és hogy a névből levonhatók-e azok a következtetések, melyeket a német Dürer-irodalom általában elfogadott és igazoltaknak tart.

Már 1818-ban megjegyezte a *Tudományos Gyűjtemény* egyik írója, *Kunics Mihály*, hogy a Dürertől megnevezett Eytas azonos a Gyula közelében fekvő Ajtóssal, melyet csak „a német ajak” változtatott Eytassá.⁴ A *Tudományos Gyűjtemény* ezen megállapítása, mely azonban csak helyes megérzésen alapult, utóbb feledésbe merült. Innen van az, hogy *Ornós Zsigmond* 1859-ben Kétegyházával,⁵ *Márki Sándor* 1871-ben a biharmegyei Atyás

¹ *A. Springer*: Albrecht Dürer, Berlin, 1892. 11–12. l.

² *M. Thausing*: Wiener Kunstbriele, Leipzig, 1884. 95. l.

³ *Ausgewählte Selbstbiographien*, Leipzig, 1897. 23. l. „Ajtós = Niederlassung, was, auf deutsche Ansiedlung schliessend lässt,” írja u. ö. 33. l. jegyzet.

⁴ *Tudományos Gyűjtemény*, 1818. XII. 116. l. Ugyanaz *Tud. Gyűjt.* 1819. V. 116. l.

⁵ *Adatok a művészet történetéhez*, Pest, 1859. 195. l. és *Századok*, 1871. 657. l.

faluval' azonosította. *Haan Lajos*, Békés megye első monografusa, a Gyula szomszédságában lévő Ajtós nevű pusztaiban vélt ráismerni Eytásra, mely puszta „a XIV. századtól fogva egész a XVI. századig, sőt valószínűleg még azután is falu volt”. Szerinte e helység nevét a Fehér-Körös folyó egyik foka, az Ajtós fok napjainkig fenntartotta. Az itt végzett kutatások valóban annyit legalább is igazoltak, hogy e területen valamikor templom és egy nagyobb, kastélyszerű épület állott.² Legújabbán Békés vármegye másik monografusa, *Karácsonyi János* még közelebb hozza Ajtóst Gyulához, amidőn az 1566-i adóösszeírás azon szavai alapján, hogy „az ajtósiai Gyula város szélén laknak” („habitant in fine oppidi Gyula”), Ajtós helyét a Gyula város közvetlen szomszédságában lévő vereskereszti szőlők helyén keresi.³ A kérdés érdemi részét tekintve, teljesen mellékes, hogy Haan-nak vagy Karácsonyi Jánosnak van-e igaza, mert hiszen a lényegben, hogy t. i. Ajtós Gyula város közvetlen szomszédságában feküdt, mindkétfel megegyeznek. Ez pedig teljesen fedi Dürer helymeghatározását, aki azt írja, hogy Eytas „közvetlen” a Váradtól nyole mérföldnyire eső Gyula mellett feküdt („zunächst dabei gelegen“), Gyula és Várad tényleg nyole magyar mérföldnyi távolságban vannak egymástól.⁴

A földrajzi adatok ezen egybevágása mindamellett nem teszi feleslegessé annak a kérdésnek vizsgálatát, hogy mi az *Ajtós-Eytas* névnek jelentése s lehet-e azt a „telep” szóval azonosítani, ahogy azt számos német Dürer-kutató teszi? („Ajtós = Niederlassung.”)

Olyan történeti adatokat, melyek azt igazolnák, hogy Békés megye területén a XV—XVI. században idegen telepítvények léteztek volna, nem ismerünk; a megye e korban egyike volt a színtiszta magyar megyéknek. Színtiszta magyar község volt Ajtós is, aminek bizonyossága az 1525-i határjárás Csaba, Kígyós és Ajtós közt, mely számtalan dülő- és határnevet tartalmaz, melyek azonban mind magyar hangzásúak.⁵ Elképzelhető volna-e ez akkor, ha a lakosság idegen származású lett volna? De

² Századok, 1871. 518., 658. l. V. ö. *Haan L.*: Dürer Albert családi nevérol. Békéscsaba, 1878. 17—19. ll.

³ *Haan L.*: i. m. 19., 22. ll.

⁴ *Karácsonyi János*: Békés vármegye története. II. k. 1896. 9—11. ll.

⁵ *Karácsonyi J.*: i. m. II. 11. l.

⁶ *Haan L.*: i. mű 22. és 45—48 ll.

miudezt nem tekintve, nyelvészetileg kétségtelen, hogy az *Ajtós* név az *ajtó* tőszó származéka, ez viszont minden valószínűség szerint az *ajt* igéből ered.¹ Az *Ajtós* szó eredeti jelentése idővel elhomályosodott ugyan, s így nem állapítható meg teljes határozottsággal, hogy a név valamely korai építkezés emlékéét őrizte-e meg, ahogy Haan véli,² vagy pedig onnan vette-e nevét, hogy első lakosai a magyar királyoknak, esetleg a békési várnak voltak ajtósai,³ ajtónállói, mint Karácsonyi állítja,⁴ esupán annyi bizonyos, hogy e községnek az oklevelekben található *Ajtós* s a csak Dürernél említett *Eytas* alakját etimológiailag *semmiféle telepítéssel vonatkozásba hozni nem lehet*, sem a magyar, sem a német nyelvben.

Honnan vette hát akkor Dürer Albert az *ő családi nevét*? Ismeretes, hogy a művész atyja, bár már 1468 óta nürnbergi polgár volt, esupán 1470-ben van fel-említve a Dürer (Thürer) családnévvel; azelőtt és azután rendszerint csak mint Holper Jeromos vejéről („Albrecht, des Holpers Eidam“) tétetik róla említés a nürnbergi emlékekben. Annak a Lászlónak a fűd, Miklóst, aki Nürnbergben nagybátyjánál tanulta az ötvösséget s aki 1493-ban nürnbergi polgár és háztulajdonos lett, „Niklas Thürer“ néven említik. Viszont ugyanerről a Miklósról azt írja Dürer a *Familienchronik*ban, hogy Kölnben Magyar Miklós (Niklas Unger) volt a neve.⁵ Ez a hiányos és ingadozó elő- vagy családnévhasználat arra mutat, hogy a Németországban való megtelepedés első tizedeiben Dürer Albert atyjának és Németországba szakadt atyaiságának még nem volt állandó, véglegesnek tekintett családnéve s a Thürer* (Düree) és Unger névvel esupán származásuk helyét vagy nemzetiségüket akarták közelebbről megjelölni.

Arra az összefüggésre, mely a *Dürer-Thürer család-név* és *Ajtós neve* közt feltételezhető, először Haan Lajos mutatott rá, midőn megállapítja, hogy a Dürer (Thürer) családnév az ősi *Ajtós helynév* német fordí-

¹ *Gombocz Z.—Melich J.*: Magyar Etymológiai Szótár. 40. l.

² *Békés megye hajdانا*, I. 110. és Dürer Albert család-i nevérről. 25. l.

³ Ostiarius, Thürhüter, Magyar Nyelvtört. Szótár I. 35. l.

⁴ *Békés vármegye tört.*, II. 9. l.

⁵ *Thausing*: Wiener Kunstbriefe, 94. l.

* *Századok*, 1873. 451. és Arch. Értosítő. 1873. 159. l. Továbbá *Thausing*: i. m. 90. l.

tása.¹ Az ily, jelentéssel bíró, családnevek latinosított alakjával a humanizmus korában mindenütt találkozunk. Ez akkor divat volt. Sőt az írásbeli érintkezésekben még a XVII. század elején is² szokásos volt a családnevek fordítása. Az tehát, hogy a Németországba szakadt idősebb Albert és unokaöccse, Miklós, az ősi származáshely német fordítását használták elő- vagy családnévül, e korban sem szokatlan, sem kivétel nem volt.

Az ősi származáshelyre való emlékezés bizonyítéka az ú. n. *Dürer-címer* pajzsában látható ábra is, mely nem egyéb, mint egy arany hármashalmon álló nyitott aranykapu vagy ajtó. A *Familienechronik* tanúsága szerint Dürer őszi nemesek voltak: a szöveg idevágó kifejezése: „aus scim Geschlecht“, „sein Geschlecht“, a nemesi származás tudatát igazolják Dürernél, amit a legkiválóbb Dürer-kutatók egyike, *Thausing* is kétségtelennek tart.³ Annak tehát, hogy Dürer nemesi címet használjon, jogilag nem volt akadálya. Más kérdés az, hogy vajjon az ú. n. Dürer-címerek valódi címerek-e, vagy csupán önként felvett névmagyarázó művészjelvények-e?

Az ismert ú. n. címerképeket vizsgálva 1490—1523-ig, arra az eredményre jutunk, hogy azok szerkezetben és kivitelben eltérnek egymástól. A címerpajzson látható ajtó ábrázolása más az 1490-i,⁴ más az 1515-i⁵ s végül más az 1523-i címerrajzon,⁶ a pajzs fölötti sisak alakja

¹ Századok, 1873, 647. l.

² Az erdélyi szász városok fejei ez időben pl. az erdélyi fejedelmekkel folytatott levelezésükben neveket is magyarra fordították. Pl. Albert Huet = Süveg Albert, Michael Weiss = Fehér Mihály stb. A családnevek magyar és németnyelvű változataira Sopron város oklevéltárában is találunk példákat a XV—XVI. századból. Így 1458-ban említve van *Vászondáros Mihály*, aki 1463-ban mint *Vászondás Mihály*, 1465-ben pedig mint *Laimbeter Mihály* szerepel. (*Házi J.*: Sopron v. tört. I. r. IV. köt. 275., V. köt. 79. és 155. l.) 1465-ben „*Turckh Ambros hauptmann zu Odenburg*” egy ugyanazon évben kelt latin oklevélben mint „*Ambrosius Therek* alias capitaneus civitatis Soproniensis” szerepel. (U. o. V. 152. és 163. l.) 1479-ben „*Jacobus Erdely*, magister civium civitatis Soproniensis” úgy is van említve mint „*Jacob Sübenbürger*, dieselb zeit bürgermeister dieselb”. (U. o. VI. 136. 158. l.) 1557-ben *Kertészcs* alias *Garlacr* Kristóf szerepel. (*Házi J.*: XVI. századi magyarnyelvű levelek. 24. l.)

³ Wiener Kunstbriefe, 93. l.

⁴ *Szendrey János*: Dürer Albert származása és művészete. Budapest, 1886, melléklet.

⁵ *Scherer*: Dürer. Stuttgart u. Leipzig, 1904, 267, 297. l.

⁶ *Scherer*: i. m., 219. l.

és helyzete sem egyezik az 1490-i s az 1523-i címerrajzban, s végül a sisakdíszként alkalmazott szerecsen-törzs alakja és elhelyezkedése is különböző a két címerrajzban. Még ha megengedjük is, hogy *e változatok nem érintik a lényegét*, mégis alig képzelhető el, hogy egy már használatban lévő ősi családi címer egy emberöltő alatt ilyen változatokat mutathasson. Ha Dürer Albert magyarországi ősei tényleg használtak már címert, akkor feltehető, hogy ahhoz, mint nemesi származásuk jelvényéhez, az új hazában is ragaszkodtak, s kegyelethől bizonyára óvakodtak volna azon változtatásokat eszközölni, még ha az eredeti címer rajza egyébként nem is felelt volna meg a művész folyton fejlődő és tisztuló ízlésének. Hiszen ismeretes, hogy az egyes családok még abban az esetben is ragaszkodtak az ősi címer változatlan alakjához, ha azok eredetileg gúnycímerek voltak, s a címszerző őst nem tüntették fel kedvező színlben. Erre való tekintettel az ismert Dürer-címereken ismételtelen előforduló alakítások alapján arra kell gondolnunk, hogy a jelen esetben tulajdonképen nem egy ősi családi címer megváltoztatásáról, hanem egy Dürer Albert, esetleg atyja által tervezett névmagyarázó vagy beszélnő művészjelvény megszerkesztéséről, illetőleg időnként történő módosításáról van szó, amiben a kor szokását követték. Így pl. Couteau párizsi nyomdász (1492—1530) késeket, Le Noir párizsi könyvnyomdász (1489—1520) szerecseneket, De la Porte párizsi nyomdász (1524—28) egy kaput, Lescoq troyesi könyvnyomdász (1509—1530) kakast, Le Moulin roueni nyomdász (1519) malmot stb. használtak névmagyarázó jelvényképen.¹ Ezek némelyike szabályszerű címerszalakot mutat. Azt hisszük, hogy ebbe a kategóriába kell sorolni az ú. n. Dürer-címereket is, éppen az azokon megállapítható változtatások alapján, amelyek alig egy nemzedék alatt történtek.

Természetesen az a feltevés, hogy a Dürer-családnak nem volt ősi családi címere, nem érinti az ő magyar nemesi származásukat, amelyet — mint láttuk — első sorban a Familienehronik adatai emlegetnek. Nem lehetett ugyan az Ajtós községben a középkor folyamán birtokos *Ajtósiakkal való vérségi kapcsolatuk sem*, amit főleg Haan vitat,² a rendelkezésünkre álló oklevéles ada-

¹ V. ö. *Silvestre: Marques Typographiques*. Paris, 1868. 1—2. k.; a fenti példákat innen vettük.

² Dürer Albert családi nevééről, 25. s. köv. II.

tok alapján azonban az Ajtósi-családdal való kapcsolatot nem mutatható ki.¹ A kérdés érdemi részét tekintve, ez nem is lényeges, mert a fentiekből úgyis nyilvánvaló, hogy Dürer Albert ősei a békésmegyei Ajtós községből Gyulára telepedett magyar nemesek voltak. A család magyarsága mellett nem jelentéktelen érv a *László* névnek a családban való használata is, mely szinte elképzelhetetlen volna oly családban, mely idegen származású lett volna s amelyben az idegen származás tudata élt.

Ha bizonyítottának vesszük is azt, hogy Dürer ősei magyar nemesek voltak, még mindig felelnünk kell arra a kérdésre, melyet a német Dürer-kutatók vetettek fel, hogy t. i. *lehetett-e egy magyar nemesi család tagja városi polgárú, illetőleg valamely iparral foglalkozó céh tagjává?*

Ismeretes, hogy a városi polgári elem azon törekvésénél fogva, mellyel magának a városi közélet minden vonatkozásában szabadkezet akart biztosítani és a közügyek intézésétől a közterhekben résztvenni vonakodó nemességet lehetőleg távoltartani igyekezett, a középkorban a nemeseknek a városokban való megtelepedése s ott a polgárjog megszerzése akadályokkal járt. Utóbb, különösen a XIV—XV. század folyamán, német mintára, az a jogelv alakult ki nálunk is, hogy mintazok, akik valamely városban ingatlant szereznek, tartoznak egyúttal a közterhekben is résztvenni.² Ennek a jogelvnek kodifikálása azonban kétségtelenné teszi, hogy a nemességnek a városokban való megtelepedése a XIV—XV. században már nem volt szörványos jelenség, hanem nagyobb méreteket öltött; sőt vannak jelek, melyek arra mutatnak, hogy a polgárság a nemesség betelepülését egyenesen elő is segítette.³ Alig képzelhető el ezek után, hogy a városban megtelepedett s a közterhekben részes nemes elől a polgárjog megszerzése el lett volna zárva. Sopron város polgárai közt pl. 1321-ben: Petrus, filius comitis Petri de Dag, civis Soproniensis szerepel; 1326-ban Medgyesi Miklós comes birtokos nemes és egyúttal soproni polgár („civis Supruniensis“) volt, ennek fiát, Pongrácot 1373-ban már csak egyszerűen soproni polgár-

¹ *Fejérfataky László* a Turul. IV. (1886) 38. l.

² *Relkonié Néda*: Buda város jogkönyve. Bpest, 1905. 120. l.

³ *Relkonié Néda*: i. m. 120. l.

ként találjuk felemlítve, 1400-ban említve van: nobilis vir Petrus filius Stephani de Harka, civis de Sopronio, 1490-ben pedig: nobilis Valentinus Allewldy, civis Soproniensis.¹ Ismeretes továbbá I. Károlynak 1331-ből való azon okirata is, melyben Péter ötvös Szepes megye alispánjaként és a szepesi vár várnagyaként van felemlítve,² ami tehát azt igazolja, hogy egy nemes városi polgár, sőt polgári nyelvtanból természetesen következésképp, valamely céhnek tagja is lehetett, anélkül, hogy nemesi jogainak tényleges gyakorlásáról le kellett volna mondania. Felemlíthetjük, hogy 1575 május 26-án a pozsonyi ötvös céh az „ellen und vesteu“ Sebastian Liebhardtot választotta meg első és az „ellen und vesteu“ László Schaffaritzot második céhmesternek,³ ami szintén arra mutat, hogy nemes polgárok céhtagok is lehettek.

E szórványos adatok tanúsága szerint nem látszik lehetetlennek, hogy Dürer Albert nagyatyja gyulai polgárrá lehetett még abban az esetben is, ha nemességét továbbra is meg akarta tartani; még kevésbé foghatótt fenn akadály e tekintetben akkor, ha a városba települő nemes nemesi jogainak gyakorlásáról kifejezetten vagy hallgatólagosan lemondott.

A kolozsvári magyar polgárság 1453-i, fűhbész névet tartalmazó összeírása, a magyarságnak az ipari életben való hatalmas előrenyomulásáról és térfoglalásáról tesz bizonyosságot.⁴ Az összeírás nemesek azt igazolja, hogy az eredetileg német polgárságú Kolozsvár közéletében a XV. század derekán a magyar iparosok jelentős szerephez jutott, hanem azt is, hogy a magyarok ekkor már minden iparágban hősiességen voltak képviselve. Nyilvánvaló, hogy a XV—XVI. század folyamán a magyar városok és nagyközségek céheinek tagjai maganyelvű és nemzetiségű iparosokból alakultak meg: ilyen volt pl. a gyulai, debreceni, szegedi, bácsi, váradí és pécsi ötvös-céh. Ugyanczen idő alatt azonban a német céhek tagjai közt is már mind gyakrabban fordulnak elő magyarok

¹ *Házi Jenő*: Sopron város tört. I. r. I. k. 35., 47., 264. és VI. k. 75. l. Mátyusz Elemér írt. Századok. 1921. 22. 567. l.

² *Wagner*: *Analecta Scepusii*, I. 131. és *Bredetzky S.*: *Beiträge zur Topographie des Königreichs Ungern*. Wien. 1865. IV. 62—63. l.

³ *Mihalik József*: Háromszáz év a pozsonyi ötvösség történetéből. Múzeumi és Könyvtári Értesítő. V. (1911) 105. és 107. l.

⁴ *Kiatta Szabó Károly*. Történelmi Tár. 1882.

(pl. Budán, Kassán, Pozsonyban stb.) és pedig főleg ott, ahol a céhszabályok a felvétel elé nemzetiségi akadályokat nem gördítettek. Annak tehát, hogy Dürer Albert, mint gyulai polgár, tagja lehetett a gyulai ötvös-céhnek is, sem elvi, sem gyakorlati akadálya nem volt.

A XIV—XV. században, midőn Magyarországon a külföldi egyetemek látogatása nagy lendületet vett, nem lehetett szokatlan az iparos-céhek tagjainak külföldi vándorútja. A külföldi egyetemlátogatást illetőleg legyen szabad arra hivatkoznunk, hogy pl. Mátyás király uralkodása alatt (1458—1490) kétezernél több magyar ifjú nevét találjuk beiktatva a páduai, bécsi és krakói egyetemek anyakönyveibe, akkor, midőn itt a pozsonyi egyetem is működött.¹ Magáról Gyuláról 1415—1449 közt 13 tanuló fordult meg a bécsi s 1436—1449 közt öt tanuló a krakói egyetemen. Természetesnek kell tartanunk, hogy a vándorló egyetemi ifjúság példája ösztönül szolgált a tehetségesebb vagy tehetősebb céltagok számára is, különösen olyankor, midőn Magyarország belpolitikai életéből hiányzott az állandóság s az ország nyugalalmát szakadatlan pártküzdelmek vagy külső háborúk veszélyeztették. Ha arra a húsz esztendőre gondolunk, mely Zsigmond halálától Mátyás király trónra lépéséig tartott (1437—1458), megérthetjük,² miért küldte Dürer Antal az ő tehetséges fiát külföldi vándorútra.³

Úgy hisszük, a fentiek alapján a nemzeti elfogultság vádjá nélkül állíthatjuk, hogy Dürer Albert ősei magyar nemesek voltak, kiknek ősi lakóhelye a Gyula löszomszédságában levő Ajtós község volt; állíthatjuk,

¹ V. ö. *Lukáts Imre: A magyarok egyetemjárása külföldön. (Magyar Zoltán: A magyar tudománypolitika alapvetése. Budapest, 1927. 154. l.)*

² *Dr. Klebelsberg Kuno: Dürer. Posti Napló 1928 április 15. szám.*

³ Megemlítjük, hogy a krakói egyetem anyakönyvében 1436-ban egy „Johannes Anthonii de Julia” is előfordul (Album studiosorum universitatis Cracoviensis. I. Cracoviae, 1887. 88. l.). Nem lehetetlen, hogy ugyanarról van szó, aki 1449-ben a bécsi egyetemen tanult. (*Schrauf K.: Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen. Budapest, 1892. 107. és 198. l.*) Ez esetben Dürer Antal fiára Jánosra is gondolhatnánk, ki utóbb nagyváradai plébános lett. Az azonosításnak azonban, amennyiben Dürer Albert Familienchronikája családtörténetileg pontos adatokat tartalmaz, kronológiai nehézségei vannak.

hogy az ősi származáshely tudata állandóan élt a Gyulára és onnan Németországba szakadt családtagoknál, aminek bizonyossága nem csupán az ősi Ajtós név német fordításának családi vagy előnévül való felvétele, hanem a közismert névmagyarazó címer vagy művészjelvény alkalmazása is.

Dr. Lukinich Imre